

ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 351.74

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІВ

Марченко Андрій Олександрович,

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри професійних та спеціальних дисциплін

(Херсонський факультет Одеського державного університету внутрішніх справ,
м. Херсон, Україна)

Стаття присвячена розгляду проблеми створення дієвої системи психологічного забезпечення професійної діяльності суддів, зокрема, питанням розробки критеріїв і показників ефективності такого забезпечення. Наводяться приклади критеріїв і показників, які діють в системі психологічного забезпечення діяльності співробітників правоохоронних органів України, зроблено висновки щодо можливості використання зазначених критеріїв і показників з метою оцінки ефективності психологічного забезпечення діяльності суддів.

Ключові слова: психологічне забезпечення, судді, професійна діяльність, критерії і показники ефективності, правоохоронні органи.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СУДЕЙ

Марченко Андрей Александрович,

кандидат психологических наук,

доцент кафедры профессиональных и специальных дисциплин

(Херсонский факультет Одесского государственного университета внутренних дел,
г. Херсон, Украина)

Статья посвящена рассмотрению проблемы создания действенной системы психологического обеспечения профессиональной деятельности судей, в частности, вопросам разработки критериев и показателей эффективности такого обеспечения. Приводятся примеры критериев и показателей, действующих в системе психологического обеспечения деятельности сотрудников правоохранительных органов Украины, сформулированы выводы относительно возможностей использования названных критериев и показателей в целях оценки эффективности психологического

обеспечения деятельности судей.

Ключевые слова: психологическое обеспечение, судьи, профессиональная деятельность, критерии и показатели эффективности, правоохранительные органы.

THEORETICAL ASPECTS OF PSYCHOLOGICAL PROVISION OF PROFESSIONAL ACTIVITY OF JUDGES

A.A Marchenko

candidate of Psychological Sciences,
Associate Professor of the department of professional and special disciplines
(Kherson Faculty of Odessa State University of Internal Affairs,
Kherson, Ukraine)

The article is devoted to consideration of the problem of creation of effective system of the psychological provision of judges' professional activity, in particular, to the questions of development of criterias and indexes of efficiency of such provision. Examples of criterias and indexes, that operate in the system of psychological provision of activity of employees of law enforcement bodies of Ukraine are described; conclusions in relation to possibilities of using of the adopted criterias and indexes for estimation of efficiency of psychological provision of judges' activity are formulated.

Key words: psychological provision, judges, professional activity, criteria and indicators of effectiveness, law enforcement agencies.

Створення системи психологічного забезпечення професійної діяльності суддів сьогодні є вельми важливим державним завданням. Як свідчить практика діяльності правоохоронних органів нашої держави, психологічне забезпечення є системою психологічних і організаційних заходів, спрямованих на удосконалення службової діяльності на основі активізації психологічного потенціалу професійного саморозвитку особистості, соціально-психологічних особливостей службових колективів, а також організаційно-управлінської структури правоохоронного органу. Психологічне забезпечення сьогодні функціонує в системі Міністерства внутрішніх справ, Збройних сил, Державної прикордонної служби України тощо, теоретичними і прикладними питаннями його розробки і функціонування займалися вітчизняні й зарубіжні науковці – О.М. Бандурка, О.В. Землянська, О.А. Євдокимова, В.О. Лефтеров, В.О. Криволапчук, Л.М. Мороз, С.І. Яковенко, О.М. Цильмак, В.Є. Петров та інші. Проте розглядуваною проблематикою стосовно діяльності суддів дослідники займалися недостатньо, наразі в судовій системі нашої держави практично відсутні психологічне забезпечення та психологічний супровід професійної діяльності суддів.

З метою розробки системи психологічного забезпечення діяльності суддів важливо дослідити існуючі у правоохоронній сфері концепції,

визначитись із теоретичними підходами до оцінки її ефективності, встановити відповідні критерії і показники. У першу чергу, необхідно встановити головні детермінанти успішності реалізації психологічного забезпечення (організаційні, змістовні, діяльнісні), оцінити ефективність діючих моделей його організації [1; 4].

Аналіз даних наукових досліджень, присвячених питанням психологічного забезпечення правоохоронних органів нашої держави, зокрема, органів внутрішніх справ і прокуратури, свідчить про те, що у сучасних умовах головним критерієм ефективності, дієздатності психологічної роботи в правоохоронній сфері виступає практична корисність того або іншого психологічного заходу. Відповідно до цього, ефективність психологічного забезпечення професійної діяльності доцільно розглядати як міру досягнення її суб'єктами поставлених цілей і завдань в ході здійснюваної ними діяльності. Орієнтованість психологічної роботи на кінцевий результат припускає досягнення в процесі її реалізації високих показників, які, у свою чергу, повинні відповідати певним критеріям [2; 3; 5].

Наразі відсутня чітка система критеріїв оцінки психологічної роботи не тільки в судовій системі України, але й в правоохоронних органах в цілому. Багато в чому це обумовлено особливостями оцінки діяльності психологів, яка полягає в тому, що її результат, як правило, носить ймовірнісний характер, відтермінований у часі, не має чіткої вираженості, адже ступінь особистісного і професійного розвитку правоохоронців важко піддається вимірюванню. Розрізняють не лише оціночні показники, але і підходи до самої експертизи і виділення відповідних критеріїв, від концептуально-методологічних до частково-технологічних. У психологічній практиці, орієнтованій на роботу з особистістю працівника, базовим можна вважати гуманістичний, особистісно-орієнтований підхід, оскільки в центрі його уваги знаходиться людина як особистість у її сутнісних проявах. Як критеріальну основу дослідники традиційно виділяють міру особистісного розвитку суб'єкта діяльності, самоактуалізації, усвідомлення себе, узгодженості життєвого і професійного шляху [4; 6].

Очевидно, що оцінка ефективності психологічного забезпечення діяльності суддів також має проводитися на основі критеріїв, які виступають свого роду зразком, еталоном, виражають оптимальний рівень цієї діяльності, визначають міру її наближення до ідеалу. При цьому розробка і формування сукупності критеріїв оцінки ефективності системи психологічного забезпечення припускає вибір таких з них, за якими можливо науково-обґрунтовано оцінювати стан психологічної роботи, проводити порівняння її організації в аналогічних підрозділах (наприклад, в ході інспекторських перевірок, при складанні аналітичних оглядів тощо).

У загальному вигляді критерієм оцінки ефективності виступає

зіставлення досягнутих результатів з наміченими цілями і витратами, що мали місце. Проте в реальній психопрактиці, де послідовність «мета - витрати – результат» має опосередкований і ймовірнісний характер, бажано користуватися більш диференційованою і гнучкою системою відбору критеріїв. При цьому, чим повніше система критеріїв описує реальність, тим вище вірогідність точної оцінки ефективності психологічного впливу. У зв'язку з цим під критерієм оцінки ефективності психологічного забезпечення професійної діяльності суддів доцільно розуміти певний контрольний показник (показники), в зіставленні з яким здійснюється оцінка отриманих результатів [5].

Аналіз результатів наукових досліджень свідчить про те, що традиційними показниками ефективності організації психологічного забезпечення професійної діяльності в правоохоронних органах є:

- відсоток охоплення особового складу (організаційно-штатний критерій). Розраховується як відношення кількості співробітників підрозділів, що мають в штаті посади психологів, до загальної облікової кількості особового складу. Показник стимулює процес введення посад психологів в усіх самотійних органах і підрозділах;

- кількість прийнятих на службу співробітників, що пройшли психологічне обстеження практичним психологом (діяльнісний критерій). Показник є вираженою у відсотках часткою осіб, що пройшли встановлену процедуру професійного психологічного обстеження, серед загального числа прийнятих на службу співробітників за певний період (як правило, календарний рік). В цілому показник спрямований на вдосконалення процедури відбору і підвищення якості комплектування;

- повнота охоплення особового складу психологічною підготовкою (організаційно-діяльнісний критерій). Розраховується як середнє за період підготовки відношення числа співробітників, що були присутні на заняттях з професійно-психологічної підготовки, до загальної чисельності особового складу правоохоронного органу. Охоплення особового складу органу або підрозділу психологічною підготовкою в обсязі 75 % і більше відповідає задовільній оцінці [5].

Вважаємо, що зазначені показники можуть використовуватись з метою оцінки ефективності психологічного забезпечення діяльності суддів. Окрім традиційних, цілком допустимо застосовувати й інші види критеріїв ефективності. Розглянемо деякі з них.

1. Базовий критерій. Використовується в тих випадках, коли є об'єктивна база для порівняння отриманого результату з деяким базовим показником, що характеризує об'єкт психологічного впливу до початку проведення психологічної роботи. Наприклад, якщо одним із завдань психологічного забезпечення є оптимізація соціально-психологічного

клімату в службовому колективі, то критерієм оцінки його ефективності може служити система соціометричних показників, отриманих до і після організації і проведення психологічних заходів щодо підвищення згуртованості колективу і культури міжособистісного спілкування, вирішення конфліктних ситуацій.

2. Заданий (детермінований) критерій. Оцінка за цим критерієм проводиться шляхом зіставлення досягнутих результатів в реалізації психологічного забезпечення професійної діяльності правоохоронного органу із заздалегідь визначеними показниками (наприклад, попередніх звітних періодів). Ці показники можуть бути отримані як шляхом їх моделювання, так і директивним способом.

3. Каскадний критерій. Його особливість полягає у тому, що оцінка результативності психологічного забезпечення проводиться не лише за підсумками конкретних заходів, але і вузлових етапах його проведення. Вибір цього критерію доцільний у тих випадках, коли об'єкт психологічної дії має складну організаційно-штатну і функціональну структуру, високу динаміку розвитку. Розрізняють каскадні критерії досягнутого рівня і кінцеві критерії. У першому випадку кінцевий результат не задається, а базою порівняння виступає результат, отриманий на попередньому етапі психологічної роботи. У другому випадку спочатку задається кінцевий показник, а проміжні етапи використовуються лише для оцінки рівня його досягнення.

4. Критерій оптимального досягнення. Цей критерій встановлюється з урахуванням як реальних можливостей об'єкта психологічного забезпечення, так і кращих досягнень в психологічній практиці (тобто оцінюється міра неузгодженості досягнутих і ідеальних результатів).

5. Критерій соціальної корисності. Застосування цього критерію набуває вирішального значення при соціальній оцінці результатів психологічного забезпечення професійної діяльності правоохоронного органу, в тих випадках, коли психологічна дія спрямована на підвищення суспільної і соціальної ролі розвитку особистості.

Будь-який критерій оцінки ефективності психологічного забезпечення має бути сукупністю основних показників, що розкривають істотні параметри, які характеризують його ефективність, ті умови, чинники, способи, за рахунок яких забезпечується найповніша реалізація можливостей професійної діяльності. Визначальним для формування конкретних критеріїв ефективності є результат діяльності співробітників, рівень соціального і особистісного розвитку об'єктів психологічного забезпечення.

Виходячи із цього, до основних груп критеріїв оцінки успішності психологічного забезпечення діяльності суддів можливо віднести наступні

три:

1. Практико-результативні критерії. Визначають дієвість психологічного забезпечення в плані встановлення реального впливу її суб'єктів на особистість співробітника, внаслідок чого в професійній діяльності, навчанні відбуваються позитивні зміни, що характеризуються поліпшенням об'єктивних показників.

2. Організаційно-діяльнісні критерії. Оцінюють відповідність цілей, завдань, змісту, принципів, форм і засобів психологічного забезпечення вимогам професійної діяльності, індивідуально-психологічним особливостям працівників, соціально психологічним характеристикам службових колективів.

3. Реалізаційно-цільові критерії. Визначають готовність суб'єктів психологічного забезпечення до успішного вирішення професійних завдань, використання конкретних шляхів підвищення ефективності службової діяльності.

Вказані групи критеріїв у своїй сукупності можуть стати основою для визначення системи оцінки ефективності психологічного забезпечення професійної діяльності суддів. Як бачимо, з їх допомогою ефективність може бути оцінена різними способами: через кінцевий результат психологічного забезпечення; через конкретні його особливості з точки зору оптимального використання відповідних засобів, форм, методів для вирішення тих або інших задач; через вивчення, фіксацію за системою певних параметрів тих реальних змін, які відбуваються серед особового складу. Психологічні показники є комплексними і виражають відносини між декількома індикаторами, простішими властивостями, що їх утворюють. Обґрунтування оціночного показника є складним теоретико-прикладним завданням, оскільки потребує доведення, що зміна показника виражає закономірність структури або процесу, має стійкість при багатократних реєстраціях на цьому об'єкті і відрізках часу, взаємозв'язана з іншими показниками.

Незважаючи на наявність значущих напрацювань в галузі психологічного забезпечення діяльності правоохоронних органів України, питання про стратегічні і тактичні напрями вдосконалення психологічного забезпечення діяльності суддів, вплив психологічної роботи на результати професійної діяльності, залишається відкритим. Тому важливим завданням сьогодення є розробка завдань, функцій, напрямів системи психологічного забезпечення діяльності суддів, критеріїв її ефективності, які ґрунтуються на всебічному врахуванні якісних і кількісних показників професійної діяльності, а також об'єктивних даних психологічної діагностики індивідуально-психологічних особливостей суддів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Барко В.І. Психологія управління персоналом органів внутрішніх справ (проактивний підхід): Монографія / В.І. Барко – К.: Ніка-Центр, 2003. – 448 с.
2. Барко В.І., . Професіографічний опис основних видів діяльності в органах внутрішніх справ України / В.І. Барко, Ю.Б. Ірхін, Т.В. Нещерет – К.: РВЦ КНУВС, 2007.
3. Бандурка А.М. Основы психологии управления / А.М. Бандурка, С.П. Бочарова, Е.В. Землянская – Харьков: Ун-т внутр дел. 1999.- 528 с.
4. Грейсон Дж. К. Американский менеджмент на пороге XXI века – / Дж.К. Грейсон, К. М. О'Дейл - М: Экономика, 2000. – 452 с.
5. Петров В.Е. Система психологического обеспечения профессиональной деятельности МВД России / В.Е. Петров - М.: Абсолют, 2007.- 208 с.
6. Цільмак О.М. Професіогенез компетентності фахівців кримінальної міліції: теорія та практика. Монографія / О.М. Цільмак – Одеса, ОДУВС, 2011. – 432 с.